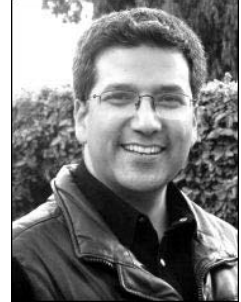

रवीन्द्र मिश्र

सम्पादक, बीबीसी नेपाली सेवा

विगत १३ वर्षदेखि बीबीसी नेपाली सेवामा आवद्ध रवीन्द्र मिश्र सो सेवामा कार्यक्रम उत्पादक, डेस्क सम्पादक हुँदै हाल सम्पादकका रूपमा कार्यरत हुनुहुन्छ। उहाँसँग बीबीसी नेपाली सेवाबारे मार्टिन चौतारी मिडिया अनुसन्धान समूह (प्रत्यूष वन्त, शेखर पराजुली, देवराज हुमागाई, कोमल भट्ट, कृष्ण अधिकारी, हर्षमान महर्जन र रमिता महर्जन) ले सामूहिक अन्तर्वार्ता गरेको थियो। यो अन्तर्वार्ता २०६४ माघ ४ (२००८ जनवरी १८) मा गरिएको थियो। अन्तर्वार्ताको सो रेकर्डलाई कोमल भट्टले 'ट्रान्सक्राइव' गर्नुभएको हो। त्यसपछि पुनः मिश्रलाई पढ्न उपलब्ध गराइएको थियो र त्यसमा उहाँले लिखित रूपमा केही परिमार्जन गर्नुभएको थियो। सो अन्तर्वार्ता यहाँ प्रस्तुत छ।

तपाईं बीबीसी नेपाली सेवामा कसरी पुग्नुभयो ?

म सन् १९९३/९४ तिर पाकिस्तानमा पत्रकारितामा स्नातकोत्तर अध्ययन गरिरहेको थिएँ। अध्ययन सँगसँगै पाकिस्तानको सबैभन्दा ठूलो अङ्ग्रेजी पत्रिका द न्यूज इन्टरनेसनलमा काम पनि गरिरहेको थिएँ। सोही पत्रिकामा मैले लामो समयका लागि काम पाएको थिएँ तर अध्ययनपछि नेपाल फर्केर काम गर्ने विचार थियो। त्यसका लागि नेपालका केही ठाउँमा आफ्नो अनुभव उल्लेख गरेर चिठी

लेखिरहेको थिएँ । त्यही सिलसिलामा मलाई बीबीसीमा पनि चिठी लेख्नुप्यो भन्ने दिमागमा आयो । त्यसैले अन्यत्रका लागि लेखिरहेको चिठीमा केही थपघट गरेर खगेन्द्र दाइ (बीबीसी नेपाली सेवाका पूर्व सम्पादक खगेन्द्र नेपाली) लाई एउटा व्यक्तिगत पत्र लेखें । उहाँसँग मेरो बाल्यकालदेखि नै चिनजान थियो । मैले लेखेको पत्रको उहाँले स्नेहपूर्ण जवाफ दिनुभएको थियो । तर त्यसपछि लामो समयसम्म सम्पर्क भएन । सन् १९९३ मा पाकिस्तानमा संसदको चुनाव भइरहेको थियो । एकदिन अचानक लण्डनबाट खगेन्द्र नेपालीले फोन गरेर नेपाली सेवाका लागि त्यहाँ भइरहेको चुनावको समाचार कभर गरिदिन आग्रह गर्नुभयो । उहाँले रिपोर्ट चित्त बुझ्यो भने बजाउँला नत्र नबजाउँला तर रिपोर्ट जम्मा दुई मिनेटको मात्र हुनुपर्छ, भन्नुभएको थियो । पहिलो दिनको रिपोर्ट पठाउनेबित्तिकै उहाँ एकदम प्रभावित हुनुभयो । त्यसपछि उहाँले क्रमशः दोस्रो र तेस्रो दिन पनि रिपोर्ट बनाउन भन्नुभयो । तर त्यसपछि फेरि सम्पर्क भएन । एकदिन अचानक मेरो स्नातकोत्तरको अन्तिम परीक्षा चलिरहेको बेलामा लण्डनबाट फेरि खगेन्द्र दाइले फोनमा सोध्नुभयो, “बीबीसी नेपाली सेवामा काम गर्न तिमि छ महिनाको लागि एक हप्तामा लण्डन आउन सक्छौ ?” मेरो अन्तिम परीक्षा चलिरहेकाले एक हप्तामै आउन नसक्ने र परीक्षा सकेर मात्र आउन सक्ने जानकारी गराएँ । सुरुमा छ महिनाको लागि काम गर्न बोलाइएको थियो अब अहिले १३ वर्ष भइसक्यो । तर यस बीचमा मैले बीबीसीका अत्यन्त महत्त्वपूर्ण वर्ल्ड टुडे, न्यूज आवर र समाचार महाशाखा जस्ता अन्य विभागहरूमा तीन वर्ष जति काम गरें । र पछि स्वेच्छाले नेपाली शाखामा फर्किएको हुँ ।

अहिले बीबीसी नेपाली सेवाको लण्डनको समूह र नेपालको समूहको संरचना र समन्वयबारे केही बुझाइदिनुहोस् न ?

नेपाली सेवालगायत अन्य थुप्रै सेवाहरूको अहिले लण्डन आफ्ना काम कारवाहीहरूको केन्द्र रहेको छ । लण्डनमा नेपाली सेवामा पाँच जना पूर्णकालीन (सम्पादक, डेस्क सम्पादक, कार्यक्रम उत्पादक) र दुई जना आंशिक अनुवादक/प्रस्तोता छन् । यस्तै नेपालमा प्रमुख संवाददातासहित १७ जना संवाददाता छन् । नेपालस्थित संवाददाताहरूले विहानदेखि नै त्यो दिनको प्रमुख समाचार ‘यो’ हुनसक्छ भनेर डायरी तयार पारेपछि त्यसलाई लण्डन पठाउँछन् । यो काम काठमाडौँस्थित कार्यालयले गर्छ । त्यो डायरी हेरिसकेपछि बीबीसी विश्व सेवाको क्षेत्रीय मिडिडहरू पनि हुन्छन् । ती मिडिडहरूमा विश्वका र सम्बन्धित देशका प्रमुख समाचारबारे छलफल हुन्छ । क्षेत्रीय बैठकपछि फेरि नेपालको समूहसँग

सम्पर्क कायम गरिन्छ र त्यो दिनका समाचारहरूलाई कसरी 'डिल' गर्ने, कसरी अगाडि लैजाने, अन्तर्वार्ता के गर्ने (एउटा मात्रै गर्ने कि एकभन्दा बढी गर्ने), विश्लेषण के गर्ने इत्यादिमा छलफल हुन्छ । त्यसबाहेक प्रत्येक हप्तामा नेपालको र लण्डनको समूह बीचमा एउटा टेलि कन्फरेन्स पनि हुन्छ । त्यसमा लण्डनको समूहले गरेको कामबारे काठमाडौँको समूह र काठमाडौँले गरेको कामबारे लण्डनको समूहले फिडब्याक दिन्छ ।

नेपालमा प्रेस स्वतन्त्रता कुण्ठित भएका बेला धेरै नेपालीका लागि बीबीसी नेपाली सेवा नै सूचनाको भरपर्दो स्रोत बन्ने गरेको छ । तर नेपालमा केही वर्षयता स्वतन्त्र मिडिया फस्टाउँदै गएको अवस्थामा बीबीसीको समाचार एजेण्डा (न्यूज एजेण्डा) के हुन्छ, वा बीबीसीले आफ्नो अस्तित्वलाई कसरी पुष्टि गर्छ ?

बीबीसीले आफूलाई "गिभिड भ्वाइस टु द भ्वाइसलेस" भन्छ । तर नेपालमा पत्रकारिता राम्रोसँग फस्टाएपछि र पत्रकारिता कुण्ठित हुने अवस्था नरहेपछि नेपालमा मात्रै होइन अन्य देशमा पनि बीबीसीको 'जस्टिफिकेसन' घटेर जानसक्छ । यद्यपि विश्व समाचार सुन्नको लागि त्यसको महत्त्व रहन्छ । हाम्रो प्रसारण अवधि आधा घण्टाको मात्र छ तर त्यसमा जति सक्थो समाचारको राष्ट्रिय एजेण्डालाई निष्पक्षता र गम्भीरतापूर्वक समेट्न सक्थौं भने कार्यक्रमको औचित्य रहन्छ, जस्तो लाग्छ । अहिले नेपालमा मिडिया स्वतन्त्र भएको मानिन्छ तर पनि अझै निष्पक्ष भइसकेको जस्तो लाग्दैन । कुनै बेला यस्तो थियो, जति बेला (खास गरी शाही शासनकालमा) माओवादीका कतिपय कुराहरू छापै नहुने थियो वा छाप्यो भने समस्या पर्थ्यो । जसरी त्यति बेला माओवादीका कुरा बाहिर आउन गाह्रो हुन्थ्यो त्यसै गरी अहिले राजावादीका कैयौं कुराहरू आउँदैनन्, छापिन्नन् । यसर्थ हाम्रो प्रयास हरेक आवाजलाई स्थान दिने हुन्छ । त्यसैले अहिले पनि धेरै ठाउँमा दिनभरि अरू माध्यमबाट समाचार सुने पनि बीबीसीको बेलुकाको समाचार सुनौं न भन्ने आधार चाहिँ हामीले बनाएका छौं जस्तो लाग्छ ।

२०६१ माघ १९ मा नेपालका सम्पूर्ण सञ्चारमाध्यम सेन्सरसीपमा परेपछि र सञ्चार सम्पर्क पनि विच्छेद भएपछि नेपालमा बीबीसी सुन्ने श्रोताको सङ्ख्या बढेको थियो । त्यति बेला बीबीसीले आफ्नो नियमित दैनिक समयमा पनि वृद्धि गर्‍यो, किन त्यसो गर्नुपरेको ? त्यति बेला नेपाली सेवाले गरेको अभ्यास र समन्वयबारे बताइदिनुहोस् न ?

त्यो त नेपाली सेवाको इतिहासमै गजबको स्थिति थियो । नेपालमा ७/८ दिनसम्म सञ्चार सम्पर्क पूर्ण रूपमा विच्छेद गरिएको थियो । सञ्चारमाध्यमहरू माथि नराम्रोसँग सेन्सरसीप लागू गरिएको थियो । माघ १९ गतेको दिन म बिहान कार्यालय पुग्दा स्थिति पूर्ण रूपमा अन्योलपूर्ण थियो । नेपालमा सम्पर्क गर्ने ठाउँ नै थिएन, खालि अन्तर्राष्ट्रिय समाचार एजेन्सीबाट जे खबर आयो त्यति मात्र हामीसँग थियो । तर रेडियो भएको हुनाले हामीलाई त कैयौँ खबरमा आवाज नै नभई हुँदैनथ्यो । त्यस बेलामा खगेन्द्र नेपाली (तत्कालीन सम्पादक) पनि हुनुहुन्थ्यो । त्यसैले सम्पादकीय जिम्मेवारी स्वभाविक रूपले मेरो काँधमा थियो । त्यो अन्योलका माफ् कार्यक्रम बज्नुभन्दा तीन घण्टाअगाडि कार्यक्रमलाई १५ मिनेटले बढाएर ४५ मिनेट बनाउने निर्णय गरियो । मेरो मनमा विदेशमा बस्ने नेपाली विश्लेषकहरूलाई प्रयोग गर्न, त्यति बेला लण्डनको भ्रमणमा रहेका पत्रकार सुधीर शर्मालाई स्टुडियोमा निम्त्याउने र एजेन्सीहरूबाट उपलब्ध सामग्री प्रयोग गर्ने विचार थियो । तर त्यत्तिकैमा हाम्रा नेपालगञ्ज संवादादाता नेत्र केसीले नेपाली काङ्ग्रेसका नेता सुशील कोइरालासँग लिएको अन्तर्वार्ता सीमा पारि भारत गएर फोनबाट रेकर्ड गराए । त्यसको केही समयपछि काठमाडौँस्थित राष्ट्रसङ्घको कार्यालय भित्रको सञ्चार सुविधा प्रयोग गरेर पत्रकार कनकमणि दीक्षितले नेपाली सेवामा फोन गरे । काठमाडौँको स्थितिको बारेमा उनले मज्जाले जानकारी दिए । ती सबै लिएर हतारहतार गरेर कार्यक्रम तयार गरियो । कैयौँ दिनसम्म त्यो समस्या कायमै रह्यो । यद्यपि तेस्रो दिनदेखि काठमाडौँका साथीहरू हाम्रो सम्पर्कमा आउनुभयो र काम गर्न अलि सहज भयो । तर त्यस बेला निष्पक्ष र वस्तुपरक ढङ्गबाट हामीले बाहेक अरू कसैले नेपालमा समाचार र विश्लेषण दिने परिस्थिति नै थिएन । त्यसैले हाम्रो श्रोता सङ्ख्या पनि बढ्यो र त्यस बेलाको हाम्रो महत्त्वलाई ध्यानमा राखेर प्रसारण अवधि पनि बढाइयो । तर छ महिनापछि आर्थिक कारणले गर्दा त्यसलाई रोक्नु पर्यो ।

अहिले नेपालका अधिकांश मिडियाले गणतन्त्रवादी/लोकतन्त्रवादी देखिने नाममा राजावादीलाई अलिकति उपेक्षा गरेको जस्तो देखिएको छ । नेपाली सेवाले भने राजावादीहरूलाई स्थान दिएको छ भने श्रोताहरूको प्रतिक्रिया पनि बीबीसीबाटै बजेको थियो । नेपाली सेवाले के आधारमा सन्तुलन गर्छ ?

नितान्त सम्पादकीय दृष्टिकोणबाट मेरिटको आधारमा गरिन्छ । राजावादी वा लोकतन्त्रवादी वा गणतन्त्रवादी वा मध्येसको मान्छेलाई स्थान दिनुपर्ने भनेर

होइन । ओहो ! कति दिन भइसक्यो त्यो मान्छेलाई स्थान दिनुप्यो भनेर पनि होइन । सम्पूर्ण रूपमा सम्पादकीय दृष्टिकोणबाट आवश्यक छ भन्ने ठहर भएको बेलामा जसलाई आवश्यक छ, त्यसलाई स्थान दिइन्छ । त्यसो गर्दा त्यो कहिले गणतन्त्रवादी पर्नसक्छ, कहिले राजतन्त्रवादी पर्नसक्छ, कोही क्षेत्रीयतावादी पनि पर्नसक्ला, कोही जातीयतावादी पनि पर्नसक्ला ।

गएका चार/पाँच वर्षको अवधिलाई हेर्ने हो भने नेपाली सेवाका कार्यक्रमको फर्माटमा एक प्रकारको स्थिरता (स्ट्यागनेन्ट) छ भन्ने आरोपमा तपाईं सहमत हुनुहुन्छ ? अधिल्लो सम्पादक (खगेन्द्र नेपाली) को कार्यकालभन्दा तपाईं सम्पादक भएको झण्डै दुई वर्ष बितिसक्दा कार्यक्रमको फर्माटमा हेरफेर र अधिल्ला केही कार्यक्रम हटाइएको छ । तपाईं आएपछि खास के फरक भएको छ ? खगेन्द्र नेपालीको कार्यकालमा यस्ता कार्यक्रम किन हुन नसकेको ?

म कस्तो छु भन्दा पनि मलाई कसरी हेरिन्छ भन्ने कुराले बढी महत्त्व राख्छ । त्यसो हुनाले वरिपरिका मान्छेहरूले जस्तो किसिमको सोच बनाउँछन्, त्यो नै सत्य हो । त्यसैले यी कुराहरूसँग असहमत हुनुपर्ने भन्ने छैन । तर म भर्खरै सम्पादक हुँदा र त्योभन्दा पहिला डेस्क सम्पादक हुँदा मेरो प्रयास नेपाली सेवालालाई नेपालमुखी बनाउने, बजारमुखी (मार्केट स्पेसिफिक) बनाउने रह्यो । म सम्पादक भएपछि हामीले कैयौं विषयमा प्रशस्त 'सिरिज' हरू गरिसक्यौं र त्यो क्रमलाई निरन्तरता दिइरहेका छौं । पहिलापहिला नेपालमा धेरै महत्त्वपूर्ण घटनाहरू हुँदा पनि हरेक दिन विश्व समाचारले प्राथमिकता पाउँदथ्यो । हामीले त्यो परम्परा तोड्यौं । हामी नेपालसँग सम्बन्धित कुराहरूलाई महत्त्व दिन्छौं । तर अन्तर्राष्ट्रिय एजेण्डा बीबीसीको एउटा प्रमुख 'स्ट्रेन्थ' हो । बीबीसीको संसारभरि संवाददाताहरू छन् र अरू कसैले दिन नसकेको संसारभरिको समाचार बीबीसीले दिन सक्छ । त्यसैले विश्व समाचार सम्प्रेषणलाई हामीले बेवास्ता गर्नु हुँदैन । तर नेपालको समाचारलाई प्रमुख प्राथमिकता दिएर बाँकी रहेको समयमा मात्र हामी विश्व समाचार दिन्छौं । त्यस्तै मूल समाचारमा हरेक दिनजसो अन्तर्वार्ता हुने गर्छ ।

समष्टिगत रूपमा भन्नुपर्दा मूल न्यूजको आजभोलि रिपोर्टिङ मात्रै हुँदैन । जस्तो हामीले संसदबाट गणतन्त्रको घोषणा भएको दिनको कार्यक्रमलाई विशेष किसिमले प्रस्तुत गरेका थियौं । हाम्रो त्यो प्रस्तुतिमा गणतन्त्र घोषणापछि माओवादी, राजावादी, अन्य राजनीतिक दलका मानिस, संविधानविद् आदिले के

भन्छन्, ती सबै पक्षलाई समेटेर पूरा (कम्प्रहेन्सिभ) प्याकेजको रूपमा दिएका थियौं। त्यसको साथमा *नयाँ नेपाल, साभ्ना सवाल* (बीबीसी वर्ल्ड सर्भिस ट्रष्टसँग मिलेर गरेको, जसमा पूरै सम्पादकीय नियन्त्रण नेपाली सेवाको हुन्छ) आदिमा विभिन्न कुराहरू गर्ने प्रयास गरेका छौं। बाहिरबाट हेर्दा त्यस्तो देखिएन भने त्यो चाहिँ हामीले प्रतिक्रियाको रूपमा लिनुपर्छ। तर हाम्रो मूल समस्या भनेको छोटो प्रसारण अवधि हो। त्यो दायराभित्र रहेर हामीले सक्ने जति गरेका छौं भन्ने हामीलाई लाग्छ। जहाँसम्म पहिलेको कुरा छ, त्यसबारे मलाई जवाफ दिन गाह्रो छ। यसलाई एक किसिमको आरोप मान्ने हो भने यसको जवाफ आरोपित व्यक्तिले नै दिनु राम्रो हुन्छ। उहाँको तर्फबाट मैले यसो भएर होला, त्यसो भएर होला भनेर भने भने उहाँमाथि अन्याय हुन जान्छ।

अरू के फरक भएका छन् त ?

गत एक डेढ वर्ष भित्रमा अरू थुप्रै प्रशासनिक कामहरू पनि भएका छन्। श्रीलङ्का जस्तो लामो समयसम्म बीबीसीको उपस्थिति भएको ठाउँमा स्थायी कार्यालय छैन, कैयौं अरू महत्त्वपूर्ण ठाउँमा कार्यालय छैन। तर नेपालमा सुविधासम्पन्न कार्यालय बनिसकेको छ। त्यस्तै हाम्रा संवाददाताहरूको वर्षौंदेखि नभएका तालिम भइरहेका छन्, कर्मचारीहरूको सुविधा र तलबमानमा धेरै वृद्धि भएको छ। कार्यक्रम उत्पादक र संवाददाताहरूको सङ्ख्या बढेको छ।

नेपाली सेवाको आधा घण्टाको प्रसारणमा अति नै राजनीति केन्द्रित भयो। राजनीतिभन्दा इतरका विषय समेटिँदा मानवीय रुचिका विषयले अलि बढी ठाउँ पाएको देखिन्छ। तर गैर राजनीतिका अलिकति गम्भीर विषयमा नेपाली सेवाको कभरेज अलिकति कमजोर छ भन्ने आरोपमा आपत्ति जनाउनुहुन्छ ?

यसमा आपत्ति जनाउनुपर्ने कुनै कारण छैन। पहिलो कुरा, अहिले देशको एजेण्डा राजनीतिले नै 'हाईज्याक' गरेको हुनाले पनि राजनीतिमुखी बढी बन्न गएको हो। दोस्रो कुरा, राजनीति मूल नीति मानिन्छ, जहाँ पनि। मूलधारको पत्रकारिताको रुचि सामान्यतया संसारभरि नै राजनीति वा त्यसकै सेरोफेरोमा हुन्छ। त्यसो हुनाले यो अस्वाभाविक होइन। राजनीतिभन्दा बाहिरका गम्भीर प्रकृतिका विषयहरूलाई बढी समेट्नुपर्ने आवश्यकता नभएको होइन। केही प्रयास भएका छन्। तिनलाई अबै बढाउनुपर्ने छ।

राजनीतिमा हाबी हुँदाहुँदै पनि मधेसको राजनीतिबारे बीबीसीले समेटेन भन्ने कुराहरू सुनिन्छन्। जनकपुरस्थित बीबीसी संवाददाता बृजकुमार यादवबाहेक कुनै पनि काठमाडौंको रिपोर्टरले गएर त्यहाँको विशेष रिपोर्टिङ गरेको छैन। अरू मिडियाले त हेपे नै बीबीसीले पनि हामीलाई हेप्यो भन्ने कुरामा तपाईंको प्रतिक्रिया के छ ?

त्यस्तो प्रतिक्रिया हामीले पाएका छैनौं। बृजकुमारजीमै हामीले भर परेको कारण के हो भने उहाँले राम्रो रिपोर्टिङ गर्नुहुन्छ र दोस्रो कुरा, तराईमा बसेर त्यहीं तराईकै व्यक्तिले त्यसलाई जति बुझेर रिपोर्टिङ गर्नसक्छ त्यति काठमाडौंबाट गएको रिपोर्टरले गर्न त गर्ला तर कति गर्ला भन्ने प्रश्न चाहिँ रहन्छ। त्यो भएर नै हामीले उहाँबाट नै गराइरहेको हो। त्यस्तै तराईसम्बन्धी गतिविधिवारे विश्लेषणका लागि आवश्यक पर्दा तराईका बुद्धिजीवी, विश्लेषक जो तराईमै वा काठमाडौं बस्छन् उनीहरूलाई पनि प्रयोग गर्ने गरेका छौं।

बीबीसी नेपाली सेवामा कुनै पनि घटनालाई एकपटक उठाएपछि फलोअप गर्दैन र यदाकदा गरे पनि कम गर्छ, किन यस्तो भएको हो ? जस्तो एकपटक नवीनसिंह खड्का मार्टिन चौतारीको छलफलमा आएर बोल्नु हुँदा आफूलाई इन्भेस्टिगेटिभ रिपोर्टिङहरू गर्ने ठूलो इच्छा हुँदाहुँदै पनि स्टेसनले समय र स्रोत उपलब्ध गराउन सकेको छैन भन्नुभएको थियो। उहाँ जस्ताको इच्छा पूरा हुने अवस्था बीबीसी नेपाली सेवामा कहिले आउला ?

यो प्रश्न अलिकति 'ट्रिकी' छ। बीबीसीको 'ओभरअल' पत्रकारिताको प्रवृत्तिलाई हेर्ने हो भने नवीनजीले भन्नुभएको कुरा केही हदसम्म सही हो। किनभने त्यत्रो ठूलो संस्था भएर बीबीसीमा (अङ्ग्रेजी र अन्य भाषा गरी) खोजमूलक समाचार (इन्भेस्टिगेटिभ रिपोर्ट) चाहिँ थोरै भइरहेको हुँदो रहेछ। त्यो किन भइरहेको छ भन्ने विभिन्न शाखाहरूका आ-आफ्नै तर्कहरू होलान्। नेपाली सेवाको हकमा भन्नुपर्दा हामी अहिले त्यसमा अलिकति चनाखो हुँदैछौं। जस्तो काठमाडौंमा केही वर्ष अघिसम्म जम्मा एक जना सुशीलजी र साथमा सघाउनलाई भगीरथजी या नवीनजी मात्र हुनुहुन्थ्यो। एक जनाले बिहानदेखि बेलुकीसम्म छुट्टी नलिइकन बस्दा पनि दिनभरिमा प्रमुख समाचार के के भइरहेको छ भन्ने अनुगमन गर्न पनि भ्याउँदैनथ्यो। अर्को कारण रिपोर्टरहरूले दिनभरिमा दुई तीन ओटा रिपोर्टहरू बनाउनुपर्ने र छुट्टी इत्यादि लिनुपर्दा त त्यसको लागि समय नै नहुनु पनि हो। अहिले हामीले 'इन्भेस्टिगेटिभ' नै नभनौं 'इन्डेप्य रिपोर्टिङ' गर्न कोसिस गरिरहेका छौं। अलिकति नउठाइएका, नगरिएका विषय उठाउने प्रयास गरिरहेका

छौं । इन्भेस्टिगेसनतर्फ लैजाने हाम्रो लक्ष्य हो । त्यसमा हामी कतिको सफल हुन्छौं, अहिले नै हामीलाई थाहा छैन ।

लण्डनको समूहले समाचार/रिपोर्ट विश्लेषण वा अन्तर्वार्ता मात्र गर्छ, किन रिपोर्टिङ नगरेको ? वा नेपालबाट पठाएको समाचार प्याकेजिङ गर्दागर्दै नै उहाँहरूको समय बित्छ, यो पनि कारण हो कि ?

होइन, नेपालबाट उहाँहरूले प्याकेजिङ गरेरै पठाउनुहुन्छ । त्यहाँ त हामीले दिनभरिको सामग्रीलाई 'अर्गनाइज' गरेर प्रस्तुत गर्छौं र केही अन्तर्वार्ता गर्छौं । त्यसैमा हामीलाई समय भ्याइनभ्याइ भइरहेको हुन्छ । अब जहाँसम्म लण्डन टिमको रिपोर्टिङको कुरा छ, त्यसमा मेरो भनाइ के छ भने रिपोर्टिङ गर्नुपर्छ नेपालको बारेमा तर लण्डन बसेर नेपालको बारेमा रिपोर्टिङ गर्न खोज्नु त्यति उपयुक्त नहुन सक्छ । 'इन्द्रचोकको गल्लीको कथा इन्द्रचोकमै उभिएर' भन्नु राम्रो हुन्छ । लण्डनको गल्लीमा उभिएर इन्द्रचोकको गल्लीको कथा भन्नुको कुनै तुक रहँदैन । त्यति भन्दाभन्दै पनि कतिपय विषयहरू यस्ता हुन्छन् जसबारे लण्डनमै बसेर पनि रिपोर्टिङ हुन सक्छ ।

गएका दस वर्षलाई आधार बनाउँदा नेपाली महिलालाई स्रोत व्यक्ति बनाएर आवाज बजाएका विरलै मात्र उदाहरण छन् । नेपाली राजनीतिमा पुरुषहरू हाबी छन् भन्ने उत्तर दिन सजिलो छ तर अन्य क्षेत्रबारे बोल्ने महिलाहरू प्रशस्त छन् । महिलाहरूकै लागि लक्षित कार्यक्रमबाहेक अन्य विषयमा वा दैनिक रिपोर्टिङमा भने ती आवाज बज्दैनन् । तपाईंसँग अन्तर्वार्तामा यसलाई बोलाउने भनेर कुनै विशेषज्ञ/विश्लेषकको सूची तयार छ, यदि त्यसो हो भने किन बढीभन्दा बढी महिलालाई ननिम्त्याइएको, होइन भने किन ?

महिलाहरूलाई सकभर स्थान दिनुपर्छ भन्ने हाम्रो पनि धारणा हो । त्यसै भएर रिपोर्टिङमा बीबीसी नेपाली सेवाको झण्डै ४० वर्षको इतिहासमा पहिलो पटक केही महिलाहरूलाई समावेश पनि गर्‍यो । तर विडम्बना के भने कोही व्यक्ति एकदम राम्रो महिला राजनीतिक विश्लेषक होला रे ! त्यो विश्लेषक 'पपुलर' प्रेसमा आइरहेको छ र उनको योगदान सार्वजनिक रूपमा देखिन्छ भने त्यो पत्रकारहरूको आँखाक ठ्याक्क टिप्दो रहेछ, र परेको बेलामा त्यसलाई प्रयोग गर्ने प्रवृत्ति हुँदो रहेछ । कोही व्यक्ति साह्रै राम्रो होला तर पपुलर प्रेसमा उसको स्थान छैन अथवा अन्य स्थानमा ऊ देखिएको छैन भने राम्रो हुँदाहुँदै पनि

ऊ नटिपिंदो रहेछ । त्यसमा पनि नेपालमा वस्तुपरक र गहकिलो ढङ्गबाट राजनीतिक विश्लेषण गर्न तीन जना महिला को होला भन्यो भने, मलाई मात्र होइन तपाईंहरूलाई पनि खर्र नाम भन्न गाह्रो पर्छ । जबकि पुरुषका हकमा हेर्ने हो भने पाँच जना पुरुषहरूको नाम खर्र भन्न सकिन्छ ।

त्यसो भए त्यस्तो सूची छैन ?

त्यस्तो सूची सङ्गठनले बनाएर बन्दैन । व्यक्तिव्यक्तिले आफ्नो क्षमता प्रस्तुत गरी आफ्नो उपस्थिति जनाएपछि, प्रतिष्ठित सङ्गठनहरू ती नामहरू टिप्न बाध्य हुन्छन् । जस्तो बीबीसीकै कुरा गर्दा स्थापित नभइसकेको व्यक्तिलाई प्रयोग गर्न हामी हिचकिचाउँछौं । त्यो सम्पादकीय दृष्टिकोणबाट पनि उचित हुँदैन ।

त्यो त फेरि मिडियाले गर्दा त हो नि, उनीहरू पनि आउने भनेको पनि त्यही मिडियामार्फत हो । मिडियाले नटिपिदिएपछि फेरि अरूले नदेख्ने, नेपालको सबै मिडियाले टिपिदिएपछि बीबीसीले पनि देख्ने जस्तो भयो । स्रोत व्यक्ति खोज्न अलिकति लगानी नभएको हो कि, मार्टिन चौतारीमा तपाईंसँगै भएको खुला अन्तर्क्रियामा एउटै व्यक्तिलाई हरेक मुद्दामा पटकपटक स्रोत व्यक्ति बनाउनुहुन्छ भन्ने प्रश्नमा तपाईंले “ध्रुवहरि अधिकारीको उदाहरण दिएर उहाँ हरेक विषयमा अद्यावधिक भएर बस्नुहुन्छ, त्यसैले हामीलाई सजिलो हुन्छ” भन्नुभएको थियो, त्यस्ता सजिला व्यक्तिहरूलाई लिस्टिङ गर्ने प्रक्रिया के हो, उपयुक्त स्रोत व्यक्तिहरूको पहिचान र छनोट गर्ने तपाईंहरूको तरिका के हो ?

छान्न कसरी सकिँदो रहेछ, भन्नेबारे म एउटा उदाहरण दिन चाहन्छु । सुधीर शर्मा (जो अहिले नेपाल साप्ताहिकको सम्पादक हुनुहुन्छ) लाई सबभन्दा पहिले बीबीसी नेपाली सेवामा अन्तर्वार्ता गरेको मैले नै हो । त्यति बेला उहाँ काठमाडौं टुडेमा काम गरिसकेर भर्खर हिमालमा काम गर्न जानुभएको थियो । उहाँका रिपोर्टिङहरू पढेपछि म तिनबाट प्रभावित भएको थिएँ । त्यस्तै सीके लाललाई पनि नेपाली सेवा र विश्व सेवामा अन्तर्वार्ता गर्न सुझाएको मैले नै हो । त्यति बेला उहाँहरू अहिलेको जस्तो लोकप्रिय र प्रतिष्ठित भइसक्नुभएको थिएन । हामीले काम गरेर देखाइसकेका अन्य कतिपय युवाहरूलाई पनि प्रयोग गर्ने गरेका छौं । एउटा आधार के हो भने बेलाबेलामा कसैले लेख्ने, कहीं गएर बोल्ने गरेको छ भने, ऊ अलिकति प्रकाशमा आएको छ भने उसलाई कार्यक्रममा स्थान दिन सकिने रहेछ । तर प्रकाशमै नआएको भए, भेट्टाउन पनि गाह्रो र भेट्टिए

पनि कार्यक्रममा स्थान दिनु अलिकति जोखिमयुक्त हुन जान्छ। महाकवि देवकोटाले “हाम्रा कतिपय शेक्सपियरहरू पहाडमा हलो जोत्दै होलान्” भने जस्तै हो। प्रतिभा सार्वजनिक नभएपछि कसरी थाहा पाउने ?

तपाईं सम्पादक भइसकेपछि रिपोर्टहरूको सङ्ख्या बढेको छ। तर पनि विशेष कार्यक्रमबाहेक नेपाली सेवाले कभर गर्ने स्टोरी र नेपालका दैनिक पत्रपत्रिकाहरूले दिने स्टोरीमा फरक देखिँदैन। तपाईंलाई पनि त्यस्तो लागेको छ कि छैन, छ भने त्यसलाई के गर्न सकिन्छ ?

कुनै बेलामा लागेको छ, कुनै बेलामा छैन। दैनिक रिपोर्टिङमा पत्रपत्रिकाभन्दा पनि एफएम रेडियोहरूले कभर गरिसकेको कुरा आउने सम्भावना बढी हुँदो रहेछ। समाचार पत्रपत्रिकामा त भोलिपल्ट आउँछ तर एफएमहरूले दिनभरि बजाउँछन्। त्यसैले एफएमले कभर गरिसकेको स्टोरी नै हामीकहाँ बढी आउने सम्भावना हन्छ। कतिपय अवस्थामा पूर्ण तथ्य र तथ्याङ्कमा आधारित रिपोर्टिङ गर्नुपर्ने हुनाले दिनभरि एफएमहरूले दिइसकेको भए पनि प्याकेजलाई पूर्ण (कम्प्रहेन्सिभ) बनाउनुपर्ने हुनाले त्यही कुरालाई राति पनि बजाउनुपर्ने हुन्छ। त्यसो नहोस् र एफएमको समाचारभन्दा अलिकति पृथक होस् भन्नका लागि हामीले त्यसमा अलिकति विश्लेषणको पक्ष, अलिकति पृष्ठभूमि (त्यो एक, दुई लाइन नै किन नहोस्) समावेश गर्ने गर्छौं। त्यो समाचारलाई अगाडि बढाउन अलि अर्को कोणबाट प्रस्तुत गर्छौं। त्यो चाहे अन्तर्वातामार्फत होस या विश्लेषणमार्फत। तर पनि हामीलाई कहिलेकाहीं समाचारलाई अलिकति अगाडि बढाउन नसकेको हो कि जस्तो लाग्छ। त्यसलाई कसरी सुधार गर्न सकिन्छ भन्ने प्रयासमा चाहिँ लागेका छौं।

तपाईंले लामो समयसम्म चलाउनुभएको नेपाल सन्दर्भमा निम्त्याइएका विश्लेषक, राजनीतिज्ञलाई ठाडो तरिकाले/रिस उठाउने पाराले प्रश्न गर्नुहुन्छ भन्ने आरोप सुनिन्छ। यो अन्तर्वाताको कला हो कि तपाईंको आफ्नो शैली, यस्तो शैली अन्तर्वाता लिन खोजिएको व्यक्तिको व्यक्तित्वमा कत्तिको भर पर्छ यसलाई सहज/असहज रूपले लिने गरेको पाउनुभएको छ ?

मैले यसै गर्छु भनेर गरेको होइन ‘ओभर द पिरियड अफ टाइम’ हरेक व्यक्तिको आ-आफ्नै शैली बनेर जाँदो रहेछ। त्यो शैली बन्नमा मैले पढेका र बुझेका कुरा, हरेका अन्य अन्तर्वाता र मेरो दिमागमा जे बसिराखेको छ र मलाई जुन शैलीले

छोएको छ, ती सबै कुराहरूको समष्टिगत प्रभाव होला । त्यो प्रभाव मेरो आफ्नो शैलीमा व्यक्त भएको होला । मैले यही नै गर्छु, ठाडो नै हुन्छु या म आक्रामक नै हुन्छु वा म यसरी नै प्रश्न सोध्छु भन्ने अभिप्राय लिएर त्यसो गरेको होइन । गर्दागर्दै आफ्नो एक किसिमको शैली बनेर गयो । जहाँसम्म व्यक्तित्वको कुरा छ, त्यसमा कहिलेकाहीं कोहीकोही व्यक्तिहरूसँग सावधान हुनुपर्छ । जस्तो: गिरिजाप्रसाद कोइराला (अहिलेका प्रधानमन्त्री), उहाँ चित्त बुझेन कि “ल ल भयो भयो” भनेर ड्याङ्ग फोन राखिदिनुहुन्छ वा अगाडि नै कुरा गर्दा खेरि “ल भयो पुग्यो, म गएँ” भनेर जुरुक्क उठिदिनुहुन्छ । त्यसो हुनाले त्यस्तो बेलामा शैलीलाई अलिकति फरक गराउनु पर्छ । कुरा नै हुन नदिने स्थिति त आउन दिनु भएन । कोही मान्छे ठाडो शैली पनि पचाउने र त्यसलाई सहज रूपमा लिएर जवाफ दिने हुन्छन् । तर कोही चाहिँ चित्त बुझेन भने उठेर हिँडिदिने हुन्छन् । त्यसरी हिँड्नेलाई अलिकति विचार गरेर ‘ट्याण्डल’ गर्नुपर्छ । पहिलापहिला मेरो शैलीले कतिपय व्यक्तिहरू रिसाउँथे या चित्त दुखाउँथे पनि होला । तर आजकाल धेरैलाई यो रवीन्द्र मिश्र यस्तै हो भन्ने लागिसक्यो । दोस्रो कुरा, कसैकसैको हकमा ठाडो, आक्रामक हुँदाहुँदै पनि योसँग तर्क गर्न रमाइलो हुन्छ भन्ने सोचाइ पनि होला भन्ने जस्तो लाग्छ । बाबुराम भट्टराईले त “यो घमण्डी भ्यागुत्तालाई ठीक पार्नुपर्छ” भनेर आफ्नो स्तम्भमा पनि लेख्नुभयो । तर त्यति रिसाउँदा रिसाउँदै पनि प्रचण्डले पहिलो श्रव्य अन्तर्वार्ता त मलाई नै दिनुभयो । आ-आफ्नो सम्पर्क सूत्र प्रयोग गरेर थुप्रैले प्रचण्डको पहिलो अन्तर्वार्ताको लागि ‘अप्रोच’ गरिरहेका थिए । तर अन्तर्वार्ता गर्ने बेलामा चाहिँ उहाँहरूलाई म नै चाहियो ।

बीबीसी नेपाली सेवाका लक्षित श्रोता को हुन्, नेपाली सेवाले बेलाबेलामा श्रोता सर्वेक्षण पनि गर्छ, श्रोताको फिडब्याक पाउने संयन्त्र के हो ?

हाम्रा लक्षित श्रोता मूल रूपमा नेपालमा बस्ने नेपाली नै हुन् । बीबीसीको ‘ओभरअल एजेण्डा’ भित्र विदेशमा बसेको कुनै पनि समुदायको समाचार उनीहरूको सम्बन्धित देशमा पुऱ्याउने भन्ने उद्देश्यभित्र पर्दैन । जस्तो बीबीसी नेपाली सेवाको आफ्नै अनलाइन न्यूज पोर्टल पनि छ । तर त्यो अनलाइन नेपालबाटै धेरैले ‘एक्सेस’ गरे भने त्यसको महत्त्व हुन्छ, तर नेपालबाहिरबाट बढी भयो भने त्यसको महत्त्व कम हुन्छ । बाहिरका श्रोताहरूलाई लक्ष्य बनाउनु हाम्रो उद्देश्य होइन । उनीहरूले पनि जानकारी पाए र लिए भने त्यो राम्रो कुरा हो । त्यसलाई ‘बोनस’ भन्न सकिन्छ । बीबीसीले बेलाबेलामा स्वतन्त्र र प्रतिष्ठित संस्थालाई प्रयोग गरेर सर्वेक्षणहरू गर्ने गर्छ । नेपाली सेवाको श्रोता सर्वेक्षण अन्तिम पटक

सन् २००५ मा गरिएको थियो । अर्को सर्वेक्षण छिट्टै गर्ने योजना छ । फिडब्याकको सवालमा, हामी दैनिक जसो नै रेडियोमा श्रोताहरूलाई इमेल ठेगाना र 'पोस्टल' ठेगाना भन्ने गर्छौं । त्यसरी पाएका पत्र र इमेलबाट छानेर हामी श्रोता प्रतिक्रियाहरू बजाउने गर्छौं । पहिला हामी 'ब्याक होल' भनेको के हो, 'बर्मुदा त्रिकोण' भनेको के हो आदि खालका प्रश्नहरूको जवाफ दिने गर्थौं जुन पत्र मञ्जुषा स्तम्भका नामले हरेक विहीवार प्रसारण हुन्थ्यो । तर अब समय बदलिइसक्यो । त्यसैले अहिले हामी श्रोताहरूको हाम्रो कार्यक्रम माथिको प्रतिक्रिया र समसामयिक विषयहरूमा आउने विचार बजाउँछौं । यस्तो तरिका अपनाउनुको कारण नेपालका गाउँगाउँका श्रोताहरूको विचार पनि आओस् भन्ने हो ।

श्रोताको सङ्ख्यामा बढोत्तरीसँगै स्तर कसरी बढ्दै गएको महसुस गर्नुभएको छ ? पहिले बीबीसी नेपाली सेवाबाट श्रोताले राख्ने अपेक्षा र अहिले राख्ने अपेक्षा, तपाईंहरूले पहिले पाउने फिडब्याक र अहिले पाउने फिडब्याकलाई दाँजेर हेर्दा के कस्तो फरक पाउनुभएको छ ?

आजकाल दूरदराजका गाउँ गाउँबाट आउने गम्भीर प्रकृतिका (क्रिटिकल) इमेल वा पत्रलाई हेर्दा श्रोताहरूले विषय बुझेका छन् र विषयवस्तुसँग उनीहरू परिचित छन् भन्ने देखिन्छ । यसले श्रोताको स्तर धेरै बढेको भन्ने कुरालाई बल पुऱ्याउँछ । श्रोता प्रतिक्रिया कार्यक्रम संरचनामै परिवर्तन पुऱ्याउने गरी नआए पनि तिनले समाचारको एजेण्डामा परिवर्तन हुने गरी विषयको छनोट बेग्लै ढङ्गले गर्न चाहिँ सघाएका छन् । पहिलापहिला नेपाली सेवामा आउने प्रतिक्रिया बढीजसो 'अहो ! नेपाली सेवा कस्तो राम्रो', 'फलानोको आवाज कस्तो राम्रो', 'विश्वसनीय' इत्यादि भनेर मात्रै आउँथ्यो ।

लक्षित श्रोता नेपालमा बस्ने नेपाली भने पनि प्रतिक्रिया त फेरि डायस्पोराका नेपालीको बढी आइरहेको छ नि ?

त्यति धेरै आएको छैन । गाह्रो भए पनि नेपालमै बसेका श्रोताको धेरै आउनुपर्छ भनेर हामीले त्यसलाई निश्चित तुल्याउने प्रयास गरेका छौं । बाहिरका श्रोताहरूको पत्र आउने कारण के हो भने उनीहरूले तुरुन्तै आजको कार्यक्रमको आजै इमेलमार्फत प्रतिक्रिया दिन्छन् । त्यसैले कहिलेकाहीं तुरुन्तै आएको प्रतिक्रिया बजाउनुपर्ने हुन्छ, जुन हामी बजाउँछौं पनि । तर नेपालमा हुलाकबाट त्यही विषयमा लेखिएको प्रतिक्रिया चाहिँ सात दिनपछि काठमाडौँमा आइपुग्छ । सात दिनपछि त त्यसको महत्त्व कम हुन्छ । त्यति हुँदाहुँदै पनि नेपालबाट यस्ता

प्रतिक्रियाहरू पनि आउँछन् जो बासी हुँदैनन् । त्यस्ता प्रतिक्रियाहरू दैनिक रूपमा समावेश गरिन्छ । यसका लागि काठमाडौंको कार्यालयमा एक जना कर्मचारी नै राखिएको छ जसले दैनिक रूपमा चिठीहरू हेरेर, छानेर त्यसको प्रतिक्रियाहरू हामीलाई पठाउँछन् ।

नेपाल बाहिर रहेका नेपालीहरूका समाचार बीबीसी नेपाली सेवासम्म आइपुग्ने संयन्त्र के हो । तिनका समाचार प्रसारणका लागि बीबीसी नेपाली सेवाले स्थान दिनुपर्ने आवश्यकता महसुस गरिएको छ कि छैन ?

कहिलेकाहीँ बाहिरको विशेष महत्त्वको समाचार हामीसम्म आइपुग्यो र हामीले त्यहाँका सम्बन्धित व्यक्तिसँग सम्पर्क गर्न सक्यौं भने कभर गर्ने गरेका छौं । तर बाहिर बस्ने नेपालीहरूको समाचार अधिकांश स्थितिमा स्थानीय प्रकृतिका हुन्छन् । जस्तो लण्डनमा पनि कहिलेकाहीँ मानिसहरू गुनासो गर्छन्, तपाईंहरूले हाम्रो समाचार कभर गरिदिनुभएन भनेर । लण्डनको गतिविधि कभर गर्न थाल्यौं भने त्यहाँ मात्रै सय ओटाभन्दा बढी संस्थाहरू छन्, अमेरिका, क्यानाडामा पनि कैयौं होलान् । त्यहाँ हुने सबै गतिविधि त्यति ठूलो महत्त्वका भएजस्तो हामीलाई लाग्दैन । र, आधा घण्टाको कार्यक्रममा त्यो सम्भव पनि हुँदैन ।

बीबीसी नेपाली सेवामा जम्मा चार जना महिला संवाददाता छन्, दलित जनजातिको सङ्ख्या पनि कम छ । समावेशीको चर्को कुरा उठिरेहको अवस्थामा यसलाई सन्तुलन गर्न नेपाली सेवाको के योजना छ ?

वास्तवमा भन्ने हो भने आंशिक रूपमा त्यही प्रयासस्वरूप नै अहिले हाम्रो सेवामा चार जना महिला हुनुहुन्छ । हाम्रो समूह सानो भए पनि त्यसमा जनजाति, मधेसी पनि हुनुहुन्छ, यद्यपि थोरै हुनुहुन्छ । यसलाई हामीले अझ बढाउन सक्यौं र हामीलाई आर्थिक पक्षले पनि साथ दियो भने त्यो प्रक्रिया बढ्छ ।

बीबीसी नेपाली सेवाले आफ्नो प्रोमो बजाउँदा अहिले समावेश भएका आवाज र भर्खर धरान, जुम्ला, दाङबाट रिपोर्टिङ गर्ने स्ट्रिञ्जर बीचको हैसियतमा के फरक छ, यदि समान हैसियत हो भने यो प्रोमोमा किन महिला आवाज नपरेको, यसले काम गर्नहरूको जाँगरमा फरक पाउँदैन ?

रिपोर्टरको हैसियतमा केही पनि फरक छैन । सन् २००७ को जनवरी १ देखि हामीले हाम्रो कार्यक्रमको फर्म्याटमा गरेको परिवर्तनसँगै 'प्रोमो' पनि बजाउन

थालिएको हो । अहिले बजिरहेको प्रोमो महिलाहरूले काम गर्न आउनुभन्दा अगाडिको हो । तर हालसालै हामीले उहाँहरूको आवाजलाई पनि रेकर्ड गरिसकेका छौं । अब त्यसबाट नयाँ प्रोमो बनाउन मात्र बाँकी छ । जहाँसम्म जाँगरमा फरक पार्ने कुरा छ, त्यति सानो चित्त राखेर कोही पनि सायद काम गर्न आउँदैन ।

लण्डनको टीमलाई घटाउने र धेरै कार्यक्रम नेपालबाटै बनाउने कुरा सुनिन्छ, के यो सत्य हो ?

हो, अहिले पहिलाको भन्दा काठमाडौं अफिसको 'स्ट्रेन्थ' त बढिसक्यो र प्राविधिक रूपमा पनि पहिलाको भन्दा अहिले अफिस धेरै सुविधासम्पन्न भइसक्यो । काम गर्ने साथीहरू पनि धेरै हुनुहुन्छ । बीबीसीको अबको योजना काठमाडौं अफिसलाई 'अपरेसनल हब' बनाउने र लण्डनमा थोरै स्टाफ राख्ने छ । जुन मैले माथि भनेजस्तै इन्द्रचोकको गल्लीको खबर इन्द्रचोकबाटै भन्नुपर्छ भन्ने सोचकै परिणाम हो । तर त्यो योजनाको प्राविधिक पक्षहरूका बारे भने बीबीसीमा अझै गृहकार्य भइरहेको छ ।

एफएम रेडियोहरूमा लाइसेन्स पाएको भोलिपल्टदेखि नै बीबीसी नेपाली सेवा बजाउने होड चलेको देखिन्छ, खासमा बीबीसी नेपाली सेवाले के आधारमा एफएम स्टेसनको छनोट गर्छ, काठमाडौं उपत्यकामा १०३ मेगाहर्ज र रेडियो सगरमाथाबाहेक अन्यले बीबीसी बजाएका छैनन् किन ?

एफएम स्टेसनहरूले नेपाली सेवा बजाउन चासो देखाएपछि उनीहरूलाई हामी एउटा 'फर्म' पठाउँछौं । त्यो फर्ममा उनीहरूले आफ्नो स्टेसनको बारेमा जानकारी लेखेर पठाउनु पर्छ । त्यसमा त्यो कहाँ अवस्थित छ, व्यापारिक हो कि सामुदायिक, त्यसको कति किलोवाटको ट्रान्समिटर पावर छ, त्यसले कति क्षेत्र ओगट्छ, त्यसले गीत मात्रै बजाउँछ कि समाचार पनि बजाउँछ, इत्यादि जानकारी दिनुपर्छ । त्यो फर्म हेरेपछि, तिनमा दिइएको विवरणबारे बुझ्नुभन्दा गरिन्छ र त्यसैका आधारमा निर्णय गरिन्छ । काठमाडौंमा अहिलेसम्म रेडियो नेपालको १०३ मेगाहर्ज र रेडियो सगरमाथाले मात्र नेपाली सेवा बजाइरहेको स्थितिमा अन्य केही रेडियोले पनि चासो देखाइरहेका छन् । त्यसैले आउने दिनहरूमा अन्य एफएम स्टेसनहरूसँग पनि सम्झौता नहोला भन्न सकिन्छ ।

बीबीसी रिले गर्ने एफएमहरूको २०६४ माघमा सम्मेलन पनि भयो । एफएमहरूसँगको सम्बन्धमा केही अप्ठ्याराहरू छन् कि छैनन् ?

यो हाम्रो पहिलो अनुभव हो । आजसम्म यस्तो सम्मेलन भएको थिएन । यसबाट आपसी श्रद्धा र एकदम प्रगाढ सम्बन्ध देखियो । त्यहाँ कुनै समस्या देखिएन । यो सम्मेलनमा बीबीसीका केही अनुभवी कर्मचारीहरू पनि आएका थिए । हामीहरूले आफ्ना अनुभव आदानप्रदान गर्नुभयो । सम्पादकीय मूल्य र मान्यताहरूबारे छलफल भए । स्टेसनका प्रोमोहरू कसरी बनाउने, आफ्नो स्टेसनलाई कसरी 'मार्केटिङ' गर्न भन्ने बारेमा कुराहरू भए । उनीहरूले सम्मेलन एकदम फाइदाजनक भएको महसुस गरे । उनीहरूको इच्छाबमोजिम, सक्रियो भने भविष्यमा पनि फेरि यस्तो खालको सम्मेलन गर्ने सोचाइ छ । त्यसैले हाम्रो बीचमा त्यस्तो कुनै पनि समस्या देखिएनन् ।

बीबीसी नेपाली सेवा दक्षिण एसियाका अन्य सेवाभन्दा सानो सेवा मानिन्छ । तर बजेट, कार्यक्रम उत्पादन आदिका हिसाबले दक्षता मूल्याङ्कन हुन्छ ? हुन्छ भने नेपाली सेवा यो जस्तै अन्य साना सेवाको दाँजोमा कस्तो देखिएको छ ?

दक्षिण एसियामा हामी जत्रै अन्य दुई शाखा, तामिल र सिंहाला पनि छन्, त्यसैले हामी सबभन्दा सानो होइन । जहाँसम्म दक्षताको कुरा छ, हाम्रो कार्यक्रमको मूल्याङ्कनको रेकर्ड एकदमै राम्रो छ । बीबीसी विश्व सेवाले बीबीसी नेपाली सेवालाईगत अन्य भाषामा कहिलेसम्म बजाउने/नबजाउने भन्ने निर्णय गर्छ त्यसमा भर पर्छ ।

विश्व सेवाले बीबीसी नेपाली सेवा बन्द गर्ने कुनै खतरा छ, कुनै सेवा हटाउने या राख्ने आधार के हो ?

पहिला एउटा विन्दुमा नेपाली सेवा लौं गयो ! भन्ने स्थितिमा पुगिसकेको थियो । तर त्यति बेला सौभाग्यवश बच्यो । केही समयअघि बीबीसीका दस ओटा भाषा सेवा बन्द भए । त्यो बेलामा पनि बच्यो । समयअनुसार प्राथमिकता निर्धारण गरेर अब नेपाली सेवा आवश्यक छैन भन्ने निर्णय भयो भने मात्र हो । नत्र अहिले नेपाली सेवा बन्द हुने कुनै सम्भावना छैन । व्यक्तिगत रूपमा भन्नुपर्दा अहिले नेपाली सेवाको जुन किसिमको स्तर, लोकप्रियता, श्रोता सङ्ख्या र जति सानो बजेट छ, यी सबै कुरालाई हेर्दा त्यति सजिलै बन्द होला जस्तो लाग्दैन । सेवा हटाउने वा राख्ने आधार समयअनुसार फरक पर्नसक्छ । केही वर्षअघि दस ओटा भाषा सेवा बन्द गर्दा १) त्यो सेवा कतिको प्रभावकारी छ, २) वर्तमान समयमा त्यो सेवाको आवश्यकता छ कि छैन र, ३) त्यसको भू-राजनीतिक महत्त्व कतिको छ ? भन्ने कुराहरूलाई आधार बनाइएको थियो ।

बीबीसीको आर्थिक पक्षबारे केही बताइदिनुहोस् न ?

बीबीसी विश्व सेवालार्ई बेलायती सरकारको विदेश मन्त्रालयले 'ग्रान्ट इन एड' भनेर पैसा दिन्छ, र त्यो पैसाबाट बीबीसी विश्व सेवा चल्छ । तर सरकारले दिएको पैसा भनेर बीबीसी कहिल्यै पनि सरकारप्रति जिम्मेवार भएर काम गर्नु पर्दैन । त्यो स्वतन्त्रता बीबीसीले कायम राखेको छ । कहिलेकाहीं सरकारको तर्फबाट दबाव हुन थाल्यो भने बेलायतमा पत्रपत्रिकाहरूले ठूलो हल्लाखल्ला मच्चाउँछन् । बेलायती सरकारका उच्च अधिकारीसँग बेलाबेलामा बीबीसीको 'टसल' हुने कारण पनि त्यही हो ।

समग्र बीबीसी विश्व सेवाभित्र नेपाली सेवामा काम गर्नेहरूको स्तर र हैसियत कस्तो रहेको हुन्छ, अन्य सेवामा कार्यरत पत्रकारले आफ्नो दायरा बढाएर विश्व सेवासम्म पुऱ्याउन सक्ने सम्भावना र मौका कतिको हुन्छ ?

क्षमता भए यस्तो सम्भावना प्रशस्त छ । बीबीसीको लण्डन कार्यालयमा काम गर्नको लागि (जस्तो हिन्दी सेवा हो भने भारतबाट, नेपाली सेवा हो भने नेपालबाट) सुरुमा कार्यक्रम उत्पादक भएर आउँछन् । तर त्यस्ता कर्मचारीहरू अन्य देशमा बसेर काम गरिरहेका पनि हुन सक्छन् । उत्पादकका लागि आवश्यक पर्ने मापदण्ड के के हो भनेर बीबीसीले निर्धारण गरेको छ । त्यसको आधारमा छनोट प्रक्रिया अगाडि बढ्छ । छनोट प्रक्रियाको आधारमा आउँदा कहिलेकाहीं गज्जब राम्रो मान्छे आउन सक्छ, कहिलेकाहीं ठीकैको मान्छे आउला तर न्यूनतम मापदण्ड पूरा गर्न व्यक्ति नै आउँछ । भित्र आइसकेपछि धेरै मान्छेहरू उपल्लो तहमा पुगेका छन् र पुग्ने ठाउँ प्रशस्त छ । कहिलेकाहीं भाषा अवरोधक हुन सक्छ, र दोस्रो कुरा, त्यहाँ गइसकेपछि व्यक्तिले आफूलाई कतिको प्रमाणित गर्न सक्छ, त्यसमा पनि धेरै कुरा भर पर्छ । किनभने हरेकपल्ट बढ्दा वा अन्य विभागमा काम गर्न जाँदा प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्छ । प्रतिस्पर्धामा ३३ ओटा भाषा शाखा छन् । अन्य विभागमा काम गर्न जाँदा सबै भाषा शाखा र अङ्ग्रेजी सेवाका कर्मचारीहरूले पनि प्रतिस्पर्धा गरेका हुन्छन् । त्यसैले जो उछिनेर जान सक्छन्, उनीहरू माथि पुग्छन् । तर कसैलाई सम्बन्धित सेवामै बसेर काम गर्न रुचि छ भने त्यो भिन्नै कुरा हो ।

कसैले 'इन्भेष्टिभ आइडिया' लगेर त्यसलाई प्रयोग गर्न खोज्यो भने बीबीसीको समग्र सेवाभित्र त्यस्तो स्वतन्त्रता कतिको छ ?

त्यो स्वतन्त्रता व्यापक छ। हामी सबै के भन्ने गर्छौं भने बीबीसी एउटा यस्तो गजबको मञ्च हो जहाँ कुनै रोकतोक छैन। जहाँ पनि पत्रिका या एफएम चलाउन विज्ञापन चाहिन्छ। विज्ञापन ल्याएपछि विज्ञापन दाताप्रति एउटा दायित्व हुन्छ, विज्ञापन नदेलान् भन्ने डर हुन्छ। तर बीबीसी एउटा यस्तो मञ्च हो, जहाँ कोही रिसाए पनि फरक पर्दैन। त्यसैले कसैको नयाँ विचार छ, र त्यो शाखासँग स्रोत छ, भने जसले पनि जे पनि गर्न पाउँछ।

बीबीसीले आफूले वस्तुनिष्ठ र निष्पक्ष पत्रकारिता गरेको दाबी गर्छ। तपाईं पत्रकारिताको विद्यार्थी पनि हुनुहुन्छ, र अहिले खासमा वस्तुनिष्ठ पत्रकारिता हुन सक्दैन भन्ने अर्को मान्यता छ, तपाईं कसरी हेर्नुहुन्छ ?

सबै कुरा सापेक्ष हुन्छ। त्यसैले एउटा कुरा के भन्नुपर्छ भने वस्तुनिष्ठ र निष्पक्ष हुने प्रयास हो। त्यो प्रयासलाई कुन हदसम्म कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ, या कायम गर्न सकिन्छ त्यसमा भर पर्ने कुरा हो। व्यक्तिगत रूपमा म मेरा राजनीतिक, सामाजिक वा अन्य मान्यताहरूको भोलालाई पत्रकारिताको अभ्यास गर्ने कक्षभित्र पस्नुअगाडि ढोकामै छोड्छु, भित्र गएर पत्रकारिता गर्छु, अनि बाहिर आएपछि फेरि त्यो भोला बोकेर घर जान्छु। त्यो भोला नै नबोक, अथवा निश्चित विचार र मान्यताहरू नै नराख भन्न मिल्दैन मिल्दैन तर तिनलाई पत्रकारितामा प्रतिविम्बित हुन नदेऊ भन्न चाहिँ मिल्छ।

तर पत्रकारिता गरेको भन्दैमा आफ्ना विचारहरू छोड्न कति सकिन्छ र ?

सकिन्छ, मैले त्यस्तो पूर्वाग्रही भएर पत्रकारिता गरेको जस्तो मलाई लाग्दैन। हो, मैले विचारहरू लेख्दा ती कुराहरू आउन सक्छन्। तर म पत्रकार भएर काम गर्दा निष्पक्ष र अटल नै रहेर काम गर्न चाहन्छु। र यदि त्योभन्दा बाहिर गएर मेरा विचारहरू छुन् भने म त्यो विचार बोकेरै हिँड्न चाहन्छु। किनभने त्यो त म त्याग्न सक्तैन। त्यसैले म अक्सर भन्ने गर्छु, “पत्रकार भनेको यो धर्ती जस्तै हो। उसलाई सबै तिरबाट गुरुत्वाकर्षणको बलले आफूतिर तान्न खोज्छ, तर उसको आफ्नो मार्ग हुन्छ, र पत्रकारिता गरुञ्जेल ऊ त्यही मार्गमा अटल भएर बस्नुपर्छ।” अर्को कुरा के भने निष्पक्षता कहिले पनि कुनै निश्चित केसलाई मात्र लिएर मूल्याङ्कन गर्न हुँदैन। निष्पक्षता वा वस्तुनिष्ठतालाई एउटा निश्चित समयवधिक आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुपर्छ। एक दिनको काम वा रेडियोको एक दिनको/एक घण्टाको कुनै प्रसारणलाई हेरेरभन्दा पनि व्यक्ति वा संस्थाले लामो समयसम्म गरेको कामलाई विचार गरेर मात्र मूल्याङ्कन गर्नुपर्छ।

“रेडियोका लागि काम गर्नेले पनि आफूलाई मूलतः पत्रकार भन्ने हो भने लेख्नैपर्छ, ... पत्रकारितागत लेखन नगर्ने व्यक्ति पत्रकार हुनै सक्दैन” भनेर तपाईंले आफ्नो संस्मरण (मार्टिन चौतारीद्वारा प्रकाशित पुस्तक *रेडियोसँग हुर्कदा: तीनपुस्ते नेपालीको अनुभव २०६२*) मा लेख्नुभएको छ, के कुराले तपाईंलाई यो निष्कर्षमा पुऱ्यायो, नेपालमा तपाईंले लामो समयसम्म स्तम्भ पनि लेख्नुभयो र पछि छोड्नुभयो । यी कुरालाई कसरी जोड्नुहुन्छ ?

मैले सधैं गर्ने तर्क के हो भने कविले कविता नलेखिकन कवि हुन सक्तैन । कलाकारले आफूलाई कलाकार भन्नका लागि चित्रकला बनाउनुपर्छ । त्यस्तै आफूलाई पत्रकार भन्ने हो भने पत्रकारले लेख्नैपर्छ । उसले रेडियोका लागि लेखोस् या टेलिभिजनका लागि । तर कैयौं मान्छेहरू यस्ता हुन्, जो प्रसारक मात्रै हुन्, लेखिएको कुरा पढ्छन् मात्रै । र आफू लेख्दै लेख्दैनन् या थोरै मात्र लेख्छन् । मेरा लागि त्यसमा कुनै विवाद हुनै सक्तैन । खालि बोलेर मात्र पत्रकार भईदैन । जहाँसम्म मैले स्तम्भ लेखन किन छोडेँ भन्ने कुरा छ, त्यति बेला तीन चार ओटा कामहरू एकैसाथ गर्नुपर्ने स्थिति थियो । राम्ररी ध्यान दिएर काम गर्न नसक्ने हो भने किन गर्नु भनेर छोडेको हुँ ।